

NÁSTUP RUDOLFA STRECHAJA DO VYSOKEJ POLITIKY NA SLOVENSKU A VZNIK TZV. NOVOTNÉHO TROJKY

Jozef Špilka

ŠPILKA, Jozef. Rudolf Strechaj's beginnings in high policy in Slovakia and the formation of the so-called Novotny's threesome. *Historické štúdie*, 2014, 48, pp. 257 – 270.

This paper is focused on Rudolf Strechaj's beginnings in high policy in Slovakia. The author deals with the period after 1951, when Strechaj became the Commissioner of Justice. Later, in 1953, he was appointed the President of the Council of Commissioners and was co-opted to the Chairmanship of the Central Committee of the Communist Party of Slovakia. Strechaj was a strong supporter of Prague centralism, oriented on Antonín Novotný. Rudolf Strechaj, together with Pavol David and Karol Bacilek, created the so-called triumvirate, or „Novotny's threesome“, which ruled in Slovakia for almost ten years. Their power was based on obedience to Antonín Novotný, a relationship with Moscow, and unscrupulous practice against other Communists functionaries, mainly who didn't share their political orientation.

Communist party. Slovakia. Power. Policy. Centralism.

Rudolf Strechaj bol v 50. rokoch 20. storočia jedným z popredných exponentov komunistického režimu na Slovensku a dlhoročným predsedom Zboru povereníkov. Narodil sa 25. júla 1914 v Čachticiach. Zo začiatku sa zapájal do činnosti sociálnej demokracie vo svojom regióne, no potom, ako bol z jej radov vylúčený pre prílišný radikalizmus, vstúpil v roku 1935 do komunistickej strany a vzápätí absolvoval politické školenie v Moskve. Počas druhej svetovej vojny sa zapojil do ilegálneho odboja, bol uväznený a neskôr sa zúčastnil aj Slovenského národného povstania. Po vojne sa postupne prepracoval z nižších lokálnych funkcií na významné posty vo vysokej politike.¹

V období, v ktorom R. Strechaj prenikol do vysokej politiky, bola situácia na Slovensku špecifická. Február 1948 znamenal začiatok mocenského monopolu KSČ a demontáž zvyškov parlamentnej demokracie. Mocou disponovali skôr úzke skupiny funkcionárov v centre. Práve tieto skupiny, vzájomne prepojené a hierarchicky usporiadané, mali v rukách rozhodujúci vplyv, ktorý využívali na konkrétne politické, ale aj iné ciele.

¹ K osobnostným profilom jednotlivých predstaviteľov komunistického režimu na Slovensku bližšie pozri: PEŠEK, Jan et al. *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948 – 1989*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška 2003; PEŠEK, Jan. *Komunistická strana Slovenska. Dejiny politického subjektu. I*. Bratislava : Veda 2012.

Komunistické centrum moci v Československu bolo v Prahe, odkiaľ bola riadená aj politika na Slovensku. Centralizmus v tomto období silnel, čo zodpovedalo charakteru upevňujúceho sa komunistického režimu. Slovensko bolo často vnímané ako slabšie miesto republiky. Dokonca aj KSS predstavovala od septembra 1948 len územnú organizáciu KSC. Pražské vedenie KSC priamo riadilo stranícke štruktúry na Slovensku prostredníctvom Krajských výborov KSS. Zmocnencom pražského centra na Slovensku bol Viliam Široký, ktorý z poverenia Prahy riadil a spravoval záležitosti Slovenska a určoval vlastne jediná stranícku líniu v KSS.² V tejto úlohe sa ocitol už v roku 1945 po žilinskej konferencii KSS, keď sa mu podarilo dostať sa na post predsedu KSS namiesto reprezentanta povstaleckého vedenia Karola Šmidkeho. Širokého pozície a moc sa na začiatku 50. rokov ešte posilnili. Opieral sa predovšetkým o svojich ľudí, a preto vzťahy medzi Prahou a Bratislavou boli postavené najmä na osobnom základe. Mechanizmus moci sa tak sústredil v rukách úzkej straníckej špičky, čím dochádzalo k deformácii pozícií ostatných formálnych pilierov štátnej moci.

V Československu sa na prelome 40. a 50. rokov začínali rozbiehať politické procesy, ktorým predchádzali zatýkania, tvrdé vypočúvania, a pokračovali dlhoročnými trestami vo väzbe alebo dokonca aj rozsudkami smrti. Paradoxným bolo, že perzekúcie sa netýkali len osôb či skupín ľudí v opozícii voči režimu, ale aj komunistických predstaviteľov, ktorí boli buď iniciatívnejší a „vybočili z radu“, alebo len, jednoducho, prehrali súboj o moc. Vytvorila sa tak dusivá atmosféra strachu, podozrievania, neistoty, a to nielen medzi širokou verejnosťou, ale aj v samotnej strane. Dôvod, ako je možné, že i tí, ktorí v Československu mali v rukách moc, sa občas triasli o svoj život, môžeme hľadať v medzinárodnej situácii, a najmä v pozícii Moskvy, ktorá rozhodovala de facto o všetkom v celom východnom bloku. Počas života Josifa Vissarionoviča Stalina a Klementa Gottwalda to platilo dvojnásobne. Jasným dôkazom toho sú aj procesy v Československu v tomto období.

Rudolf Strechaj už od začiatku roka 1949 zastával funkciu predsedu Krajského národného výboru v Žiline. Dňa 20. septembra 1951 ho vláda vymenovala do funkcie povereníka spravodlivosti³ aj napriek tomu, že nemal právnické vzdelanie, no už predtým v lete 1948 bol zvolený do právneho výboru SNR.⁴ V rozmedzí rokov 1951

² PEŠEK, Jan. *Slovensko v rokoch 1953 – 1957. Kapitoly z politického vývoja*. Brno : Prius 2001, s. 9 – 10.

³ V literatúre sa často vyskytuje údaj o vymenovaní Rudolfa Strechaja do úradu v roku 1952. Pozri: RÁKOŠ, Elo – RUDOHRADSKÝ, Štefan. *Slovenské národné orgány 1943 – 1968*. Bratislava : Slovenská archívna správa 1973, s. 162; MAŤOVČÍK, Augustín et al. *Slovenský biografický slovník, V. zväzok*. Martin : Matica slovenská 1992, s. 368; HAJKO, Vladimír. *Encyklopédia Slovenska, V. zväzok R – Š*. Bratislava : Veda 1981, s. 631. Avšak dobové pramene jednoznačne potvrdzujú vymenovanie Rudolfa Strechaja za povereníka spravodlivosti už v septembri 1951. Pozri: *Rudé právo*, 31, č. 223, 21. 9. 1951, s. 1. *Lud*, 4, č. 221, 22. 9. 1951, s. 3. V periodiku *Právny obzor* je dokonca uverejnený prejav Rudolfa Strechaja ako aktuálne nového povereníka spravodlivosti: „*Táto celoštátna pracovná porada dáva mi prvý raz príležitosť, aby som ako poverenik spravodlivosti k Vám, najmä ku krajským justičným funkcionárom a delegátom sudcov z ľudu zo slovenských krajov prehovoril niekoľko slov...*“ *Právny obzor*, 34, č. 8, október 1951, s. 695.

⁴ V ten istý deň sa taktiež po zložení sľubu znova stal členom SNR, avšak až do roku 1953 na zasadnutiach SNR nebol prítomný. SNR 1948 – 1954, Stenografické protokoly, I. schôdza, 28. 7. 1948,

– 1953 justícia v Československu a na Slovensku naďalej predstavovala účinný nástroj masových perzekúcií, ktoré postihovali celé skupiny ľudí. Konalo sa mnoho procesov, väčších i menších, a tisíce ľudí bolo súdených a odsúdených. Stíhaní boli súkromne hospodáriaci roľníci – „kulaci“, resp. „dedinskí boháči“, živnostníci a obchodníci alebo aj iní „triedni nepriatelia“.⁵ Mnohé závažné procesy sa viedli aj v súvislosti s postojom režimu k cirkvám. V tomto období sa tiež pripravoval proces s tzv. buržoáznymi nacionalistami. Je zaujímavé, že čo sa týkalo postupu slovenských súdov napríklad v oblasti „roľníckej politiky“ v čase, keď R. Strechaj nastúpil do funkcie povereníka spravodlivosti, často sa hodnotili v porovnaní s českými ako horšie a málo výkonné. Po viacerých kritikách z Prahy a Povereníctva spravodlivosti sa však situácia zmenila. Rudolf Strechaj zo svojho postu agitoval a rozhodol sa dosiahnuť nápravu.⁶ Na porade prokurátorov v Prahe v decembri 1952 sa slovenským súdom už vytýkalo, že išli „nad rámec“ a počínajú si príliš horlivo až nezákonne. Priamo to potvrdzujú aj štatistiky. Kým v roku 1950 bolo na Slovensku odsúdených 153 stredných a majetných roľníkov, v roku 1951 to už bolo 488, v roku 1952 až 2 141 a v roku 1953 ich počet stúpol na 3 233.⁷ Vtedajšou typickou črtou ústredných a miestnych štruktúr komunistickej strany a Štátnej bezpečnosti bolo, že sústavne zasahovali do činnosti súdov a prokuratúr, v čom bol priamo zainteresovaný aj povereník spravodlivosti R. Strechaj.⁸

Vláda 16. septembra 1952 na návrh ministra spravodlivosti Štefana Raisa schválila zákon o novej organizácii súdov a prokuratúr. Strechaj sa následne podieľal na novej organizácii povereníctva a súdov na Slovensku.⁹ Jeho vypracovaná správa zahŕňala viacero zmien: „Najzákladnejšou zmenou novej organizácie prokuratúr bude, že generálny prokurátor a jeho orgány budú úplne a po všetkých stránkach oddelené od súdnictva a generálnemu prokurátorovi budú podliehať aj vojenský prokurátori. Generálna prokuratúra bude samostatným ústredným úradom. Bude to monokraticky, prísne centrálné riadený orgán, nezávislý na ostatných orgánoch štátnej správy. Na čele prokuratúry bude generálny prokurátor, ktorý bude menovaný prezidentom republiky na návrh vlády a bude zodpovedať vláde... Orgány generálneho prokurátora budú námestkovia generálneho prokurátora, z ktorých jeden bude s určením pre Slovensko... bude mať sídlo v Bratislave, avšak bude súčasťou Generálnej prokuratúry v Prahe. Bude riadiť prokuratúry na Slovensku v rozsahu, v akom mu to zverí generálny prokurátor.“¹⁰

<http://www.psp.cz/eknih/1948snr/stenprot/001schuz/s001001.htm> , [15.6. 2013]. Pozri tiež: RÁKOŠ – RUDOHRADSKÝ. *Slovenské národné orgány*, s. 464 – 466; *Pravda*, 5, č. 176, 1. 8. 1948, s. 3. Nové zloženie výborov obrodenej SNR.

⁵ PEŠEK, Jan – LETZ, Robert. *Štruktúry moci na Slovensku 1948 : 1989*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška 2004, s. 323.

⁶ *Právny obzor*, 34, 1951, 8, s. 695. Prejav povereníka spravodlivosti Rudolfa Strechaja na celoštátnej pracovnej porade vedúcich krajských súdov a krajských prokurátorov 28. septembra 1951 v Bratislave.

⁷ PEŠEK – LETZ, *Štruktúry moci na Slovensku*, s. 325 – 327.

⁸ Tamže, s. 318.

⁹ *Pravda*, 33, č. 229, 26. 9. 1952, s. 2 – 3. K novej organizácii súdov a prokuratúr.

¹⁰ Slovenský národný archív MV SR (ďalej len SNA), fond (ďalej len f.) ÚV KSS – zasadnutia pred-

Aj tieto zmeny tak len potvrdzovali vtedajší charakter pomerov medzi Bratislavou a nespochybniteľným centrom moci v Prahe, kde sa rozhodovalo o všetkých dôležitých záležitostiach. Nad Prahou bola už len Moskva. To si R. Strechaj veľmi dobre uvedomoval a podľa toho sa počas svojej politickej kariéry aj správal. Vo funkcii povereníka spravodlivosti bol súčasťou perzekučného mechanizmu, ktorý v Československu a na Slovensku existoval. So svojimi typickými metódami práce, ktorými sa stal známy ešte v období, keď zastával funkciu predsedu KNV v Žiline a ktoré potom aj ďalších desať rokov používal, sa postupne prepracovával v straníckej hierarchii čoraz vyššie.¹¹

V roku 1953 sa uskutočnilo viacero prelomových udalostí a personálnych zmien na čele štátu i strany a tento rok zároveň patril k dôležitým medzníkom aj v politickej dráhe R. Strechaja. Na Slovensku bol dovtedy najvplyvnejším mužom V. Široký. Od roku 1945 stál na čele KSS a od roku 1950 bol ministrom zahraničných vecí. V rôznych straníckych a štátnych funkciách mal dosadených svojich ľudí, ako napríklad Štefana Bašťovanského, Júliusa Viktoryho, Ladislava Holdoša či Karola Bacílka, Júliusa Bránika, Jána Púlla a mnohých iných. Začiatkom 50. rokov, v spojitosti s odstavením tzv. buržoázných nacionalistov a hlavne Gustáva Husáka, sa jeho moc ešte upevňovala. Avšak na druhej strane bolo pravdou, že masové zatýkanie, ktoré riadila najmä Moskva prostredníctvom svojich poradcov, postihlo aj ľudí z okolia V. Širokého. Dokonca Štátna bezpečnosť prejavovala o Širokého evidentný záujem a aj preto svoje obavy z možného politického pádu kompenzoval zvýšenou aktivitou v hľadaní skutočných alebo domnelých oponentov režimu.¹²

V roku 1953 zomrel jeden z najmocnejších a najobávanejších komunistických predstaviteľov J. V. Stalin a zanedlho nato v Československu aj K. Gottwald. Pre režim tieto úmrtia znamenali zlomový bod tak v Sovietskom zväze, ako aj v celom východnom bloku, teda aj v Československu. Z toho vyplynula následná výmena sovietskych poradcov, čím sa v ČSR aspoň čiastočne znížila intenzita používania najhorších foriem fyzického násillia. Na jar toho istého roku, krátko po pohrebe K. Gottwalda, za prezidenta zvolili dovtedajšieho predsedu vlády Antonína Zápotockého a keďže funkcia predsedu KSČ sa zrušila, do novej najvyššej straníckej pozície prvého tajomníka sa postupne prepracovával Antonín Novotný.¹³ Zo zmien, ktoré sa udiali na jar 1953, vyplynuli pre V. Širokého dva odlišné fakty. Na jednej strane zaujal uvoľnené

sedníctva, č. kart. 826, zasadnutie predsedníctva ÚV KSS z 8. novembra 1952. Správa o novej organizácii Povereníctva spravodlivosti, súdov a prokuratúr na Slovensku.

¹¹ Veľmi výstižne tieto „metódy práce“ vystihol Ladislav Mňačko vo svojom románe *Ako chutí moc*, kde si na inšpiráciu svojho literárneho diela zvolil práve osobu R. Strechaja. Charakteristicky vykreslil, ako v prípadoch neposlušnosti obyvateľov jednotlivých obcí neváhal vedúci krajský funkcionár siahnuť po milíciách, ktoré demonštrujúc svoju silu razantne umlčali všetky prejavy nesúhlasu. MŇAČKO, Ladislav. *Ako chutí moc*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 1968, s. 184 – 185, 189 – 190.

¹² PEŠEK. *Aktéri jednej éry*, s. 318 – 323.

¹³ PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultúry 2008, s. 80 – 86, 111; K osobe A. Novotného bližšie pozri: KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný. Vzestup a pád „lidového“ aparátčika*. Brno : Barrister & Principal 2011.

miesto predsedu vlády po A. Zápotockom, čím sa oficiálne dostal do najmocnejšej trojky v štáte, ktorú obyčajne tvoril najvyšší predstaviteľ strany, prezident a predseda vlády. Na druhej strane, keďže úrad predsedu KSS bol zrušený, prišiel tým o dôležitú funkciu na Slovensku, kde začínal pomaly strácať svoje pozície. Vzhľadom na to, že V. Široký nikdy nemal v Česku silné zázemie, ocitol sa postupne vo veľmi zaujímavej situácii, v akomsi politickom medzipriestore, bez pevnejšieho zázemia, i keď tradične ho ešte dlho na Slovensku považovali za dôležitého predstaviteľa KSS. Práve v spojitosti s oslabovaním pozícií V. Širokého súvisí politický rast Novotného ľudí, ktorí neskôr poslušne prenášali jeho centralistickú politiku na Slovensko.¹⁴ Medzi týchto ľudí patril aj R. Strechaj. Jeho vymenovanie do funkcie predsedu Zboru poverenikov sa uskutočnilo zopár mesiacov skôr ako zomrel prezident a predseda KSČ K. Gottwald, a to najmä z dôvodu odchodu Júliusa Ďuriša z funkcie predsedu Zboru poverenikov začiatkom roka 1953, keďže J. Ďuriš nebol spokojný so svojím postavením a chcel byť radšej v blízkosti centra politiky v Prahe.¹⁵

Dňa 31. januára 1953 na mimoriadnej vládnej schôdzi, ktorú viedol predseda vlády A. Zápotocký, nastali určité personálne a organizačné zmeny, medzi ktoré okrem iného patrilo aj zrušenie poverenictva spravodlivosti a následné vymenovanie R. Strechaja za nového predsedu Zboru poverenikov, čo znamenalo významný progres v jeho doterajšej politickej kariére.¹⁶ Fakt, že R. Strechaj sa stával súčasťou vysokej politiky, sa ukázal najmä po straníckej línii. Na plenárnom zasadnutí ÚV KSS dňa 28. marca 1953 bol potvrdený vo funkcii predsedu Zboru poverenikov a okrem toho spolu s Pavlom Davidom bol dosadený do Predsedníctva ÚV KSS.¹⁷ Neskôr, hneď po X. zjazde ÚV KSS, sa 15. júna toho istého roku uskutočnilo plenárne zasadnutie, na ktorom sa zúčastnila delegácia z Prahy, vedená československým prezidentom A. Zápotockým, a zasadaniu predsedal osobne A. Novotný; Strechaj bol na tomto zasadnutí znovu zvolený do Predsedníctva ÚV KSS.¹⁸ Okrem funkcie predsedu Zboru poverenikov, ako aj členstva v Predsedníctve ÚV KSS, bol od roku 1952 podpredsedom Ústredného výboru Slovenského národného frontu. V roku 1955 sa dokonca stal jeho predsedom.¹⁹

Po februári 1948 pôsobili na Slovensku v rámci Národného frontu okrem KSS len dve, aj to satelitné politické strany, Strana slovenskej obrody a Strana slobody. Ich

¹⁴ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba táni 1953 – 1956*. Brno : Barrister & Principal 2005, s. 226 – 227; Pozri tiež: PEŠEK, Jan. Centralizmus po straníckej línii. Vzťah vedenia KSČ a KSS po februári 1948. In GONĚC, Vladimír (ed.). *Česko-slovenská historická ročenka 1998*. Brno : Masarykova univerzita 1998, s. 44 – 45.

¹⁵ PEŠEK, *Aktéry jednej éry*, s. 93 – 97.

¹⁶ *Pravda*, 34, č. 34, 3. 2. 1953, s. 1.

¹⁷ SNA, f. ÚV KSS – zasadnutia plén, č. kart. 1 826, zasadnutie ÚV KSS zo dňa 28. marca 1953.

¹⁸ Tamže, č. kart. 1827, zasadnutie ÚV KSS zo dňa 15. júna 1953. Súčasťou návrhu na kandidátku ÚV KSS boli aj krátke profily dotýčajúcich funkcionárov. Pri mene R. Strechaj bolo uvedené: „*Rudolf Strechaj – 39-ročný, typograf, člen KSČ od roku 1935, predtým v sociálnej demokracii, národnosti slovenskej, bez vyznania, člen predsedníctva ÚV KSS. Vykonal po oslobodení funkciu oblastného tajomníka KSS v Bratislave, funkciu predsedu KNV v Žiline. Bol poverenikom spravodlivosti, teraz je predsedom Zboru poverenikov.*“

¹⁹ HAJKO, *Encyklopédia Slovenska, V. zväzok R – Š*, s. 631.

vplyv a činnosť boli minimálne. Chýbala im nielen základná organizačná štruktúra, ale aj príslušný aparát.²⁰ Obe strany tak tvorili len zdanie údajnej šírky „socialistickej demokracie“. Museli sa zrieknuť svojho politického programu a akceptovať vedúcu úlohu komunistickej strany. Vedenie KSC často mocensky využívalo nezhody, ktoré do oboch strán skryto vnášali práve komunisti. Následné nezrovnalosti potom často riešilo Predsedníctvo ÚV SNF na čele s R. Strechajom. Príznačné pre danú dobu bolo, že predstavitel'ov Strany slovenskej obrody a Strany slobody nespúšťala ŠtB z očí a držala ich pod stálym dozorom.²¹

Čo sa týka pôsobenia Rudolfa Strechaja v SNR, treba poznamenať, že síce bol už predtým jej poslancom, avšak na schôdzach Národnej rady, ktorá sa príliš často neschádzala, sa veľmi nezúčastňoval.²² Vyplývalo to z fungovania samotného mechanizmu komunistického režimu. Moc sa sústreďovala predovšetkým v rukách strany, a to najmä v jej úzkej vedúcej špičke. Mocenská pyramída v Československu bola jasne charakterizovaná aj v straníckych stanovách – KSC dávala uznesenia, ktoré bola KSS povinná vykonať, a KSS zase riadila činnosť SNR, Zboru povereníkov a ostatných verejných organizácií na Slovensku.²³ Parlament a vláda sa tak stali predovšetkým vykonávateľmi inštrukcií vedenia strany. Ak aj v parlamente alebo vo vláde existovala nejaká iniciatíva, tak vždy v intenciách politického centra strany. Pre Slovensko, konkrétne pre SNR a Zbor povereníkov, to platilo dvojnásobne. Charakteristické pritom bolo, že zákony, ktoré definitívne zatlačili štátnu moc na Slovensku do ešte bezvýznamnejšej pozície, ako určovala Ústava z 9. mája 1948, sa prijali práve v časoch pohonu na „buržoázných nacionalistov“ v máji 1950.²⁴

Vládnym nariadením z 1. septembra 1953 vláda uskutočnila zmeny v organizácii ministerstiev, ústredných orgánov štátnej správy a povereníctiev. Pre „skvalitnenie“ ich práce vláda zrušila alebo zlúčila niektoré povereníctva. Premietlo sa to aj do personálnych zmien. Časté výmeny v organizácii povereníctiev negatívne vplývali na ich prácu.²⁵ Reorganizáciou štátnej správy na Slovensku sa na pokyn z Prahy obyčajne zaoberali najskôr v straníckych kruhoch. V tomto období na Slovensku často za to zodpovedal či predkladal návrhy Predsedníctvu ÚV KSS práve predseda Zboru povereníkov R. Strechaj.²⁶ Jeho dochádzka a aktivita na pôde SNR sa v roku 1953 radikálne zmenili.

²⁰ PEŠEK, *Komunistická strana Slovenska*, s. 20.

²¹ Bližšie pozri: PEŠEK, Jan. *Slovensko na prelome 50. a 60. rokov. Politicko-mocenské aspekty vývoja*. Brno : Pius 2005, s. 77 – 86.

²² SNR v tomto období predstavovala de facto mŕtvu inštitúciu, ktorá o ničom nerozhodovala, so žiadnymi zmenami nepočítala a žiadnu iniciatívu na získanie väčších právomocí nevyvíjala. RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století, Česko-slovenské vzťahy 1945 – 1992*. Bratislava : Academic Electronic Press 1998, s. 171 – 172.

²³ Bližšie pozri: *Život strany*, 5, 1952, 24, 21, s. 872–873. Stanovy Komunistickej strany Československa.

²⁴ PEŠEK, Jan. *Slovensko v rokoch 1953 – 1957. Kapitoly z politického vývoja*. Brno : Pius 2001, s. 10 – 11.

²⁵ RÁKOŠ – RUDOHRADESKÝ, *Slovenské národné orgány*, s. 162 – 163.

²⁶ SNA, f. ÚV KSS – zasadnutia predsedníctva, č. kart. 860, zasadnutie predsedníctva ÚV KSS z 3. apríla 1954. Správa o doterajšom plnení uznesenia vlády o novej systematizácii v štátnej správe na Slovensku.

Na 21. zasadnutí SNR v júni 1953 mal dlhý prejav v súvislosti s predložením návrhu zákona o Slovenskej akadémii vied. Okrem rutinného ospevovania Stalina, Gottwalda a ZSSR spomínal aj úlohu vedy pri prehlbovaní jednoty českého a slovenského proletariátu.²⁷ Návrh bol napokon schválený, čím sa Slovenská akadémia vied oficiálne zriadila zákonom.

Ďalšia reorganizácia v rámci štátnej správy sa týkala funkcie a postavenia národných výborov. Národné zhromaždenie ústavným zákonom z 8. marca 1954 charakterizovalo národné výbory ako miestne orgány štátnej moci. V zmysle ústavného zákona ich riadila vláda, na Slovensku v medziach určených ústavou ich mal spravovať a zabezpečovať Zbor povereníkov.²⁸

Strechaj ako predseda Zboru povereníkov sa dostával do styku aj s hospodárskymi otázkami a problematikou. Ekonomická situácia v Československu napriek proklamovaným úspechom a hlásanému plneniu plánov vôbec nebola pozitívna, čo sa neskôr ešte prehĺbilo. Dôležitou udalosťou pred skončením prvej päťročnice, ktorou sa prejavila neúspešnosť úsilia KSČ zmeniť československé hospodárstvo na strojársku veľmoc, bola menová reforma vyhlásená 1. júna 1953. Následky tejto reformy, okrem zrušenia systému prídelového hospodárstva a nahradenia dvojakoého trhu voľným predajom, pocítili všetky vrstvy obyvateľstva, ktoré prišli nielen o svoju hotovosť, ale aj o úspory či životné poistky.²⁹ Československo predstavovalo unitárny štát s jednotnou ekonomikou, celoštátnym zákonodarstvom a právnym systémom. Jednotlivé rozhodnutia a normy nemali však rovnaký ohlas vo všetkých oblastiach či regiónoch a aj ľudia nereagovali vždy rovnako. To sa prejavilo aj pri peňažnej reforme, s ktorou sa R. Strechaj vo svojej vtedy novej funkcii predsedu Zboru povereníkov konfrontoval. Vedenie v Prahe rávalo s určitým odporom obyvateľstva a V. Široký ešte 1. júna 1953 telefonicky upozornil R. Strechaja, aby aj na Slovensku zabezpečili plynulý priebeh výmeny peňazí a intenzívne sledovali prejavy nesúhlasu. Dopady reformy síce mali za následok všeobecnú nespokojnosť, avšak reakcia na Slovensku bola podstatne miernejšia v porovnaní s českými krajinami, kde došlo k nespočetným štrajkom a nepokojom.³⁰

Na 24. schôdzi SNR v marci 1954 sa Rudolf Strechaj vyjadroval i k prvej Gottwaldovej päťročnici.³¹ Jeho propagandisticky podfarbený prejav nezohľadňoval viaceré faktory a nevychádzal celkom z reálnej situácie. Keď Národné zhromaždenie v roku 1948 schválilo prvý päťročný plán, v procese prípravy nemohli ešte poznať nadchádzajúce medzinárodné či vnútropolitické faktory, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili jeho realizáciu. Nerátalo sa s takým výrazným zhoršením medzinárodného napätia, ktoré viedlo k radikálnemu obmedzeniu hospodárskych stykov medzi Východo-

²⁷ SNR 1948 – 1954, Stenografické protokoly, 21. schôdza, 18. 6. 1953, <http://www.psp.cz/eknih/1948snr/stenprot/021schuz/s021002.htm>, [17.5. 2013].

²⁸ RÁKOŠ – RUDOHRADSKÝ, *Slovenské národné orgány*, s. 162 – 164.

²⁹ LONDÁK, Miroslav. *Ekonomické reformy v Československu v 50. a 60. rokoch 20. storočia a slovenská ekonomika*. Bratislava : Prodana 2010, s. 62.

³⁰ BARNOVSKÝ, Michal. *Prvá vlna destalinizácie a Slovensko (1953 – 1957)*. Brno : Prius 2002, s. 34.

³¹ SNR 1948 – 1954, Stenografické protokoly, 24. schôdza, 26. 3. 1954, <http://www.psp.cz/eknih/1948snr/stenprot/024schuz/s024001.htm>, [12.5. 2013].

dom a Západom a k eskalácii zbrojenia. Taktiež neboli ešte vyjasnené budúce postoje k poľnohospodárstvu a remeselnej malovýrobe a neočakávali sa také podstatné posuny v štrukturálnej politike, v objeme investícií a tempe hospodárskeho rastu, aké nastali v rokoch 1950 – 1951.³² Na Slovensku sa regionálnou hospodárskou politikou zaoberal Slovenský plánovací úrad v Bratislave, ktorý vypracoval súhrnný plán pre Slovensko, orientovaný hlavne na rýchlú industrializáciu. Napriek tomu, že hospodárska výstavba na Slovensku v období prvej päťročnice význačne postúpila, zvýšený dôraz na ťažbu palív, hutníctva a ťažkého strojárstva po roku 1950 viedol k spätnému posunu výrobných a investičných priorít do priemyselnejších častí štátu. Vo všeobecnosti úpravy päťročnice spôsobili spomalenie procesu regionálneho ekonomického vyrovnávania. Slabšie industrializované okresy republiky, medzi ktoré sa radili aj tie na Slovensku, stali sa zdrojom pracovných síl a dodávateľom potravín pre banícke, hutnícke a strojárenské oblasti. Typické pre toto obdobie bolo podliehanie silnej centralizácii tak v ekonomickej a politickej sfére, ako i v ostatných oblastiach života.³³

Na plenárnej schôdzi 4. júna 1954 Národná rada schválila návrh zákona o voľbách do SNR podľa ústavného zákona z 26. mája 1954 o voľbách do Národného zhromaždenia a SNR.³⁴ V polovici roka 1954 prišlo aj k dôležitým personálnym zmenám v Zbore povereníkov, ktoré súviseli najmä s mocenským bojom vo vedúcej špičke strany. Koncom roka 1954 bolo znovu zriadené Povereníctvo spravodlivosti. Dňa 28. novembra 1954 sa uskutočnili voľby do Národného zhromaždenia a SNR. Po nich bola nanovo ustanovená SNR. Zbor povereníkov podal 17. decembra oficiálnu demisiu do rúk V. Širokého a následne bol hneď vymenovaný nový, na ktorého čele bol stále R. Strechaj, podpredsedami sa stali Michal Bakuľa, Štefan Šebesta a Oskár Jeleň. SNR, ktorá vyšla z oficiálnych volieb, mala prvú ustanovujúcu schôdzu 18. decembra 1954. Na schôdzi sa zúčastnila aj vládna delegácia z Prahy, na čele s predsedom V. Širokým. Predseda Zboru povereníkov R. Strechaj predniesol na zasadnutí SNR programové vyhlásenie, v ktorom bilancoval prvú etapu industrializácie Slovenska, rozoberal ďalší rozvoj priemyslu i poľnohospodárstva a zhodnotil produktivitu práce a plán na rok 1955.³⁵

Politická klíma v KSS sa po odchode Š. Bašťovanského z funkcie tajomníka ÚV KSS znovu zmenila. Za nového tajomníka zvolili začiatkom roka 1952 P. Davida. V tomto prípade zohrali dôležitú rolu jeho silné väzby na Moskvu a ZSSR. P. David sa stal de facto najvplyvnejšou osobou na Slovensku, k čomu prispelo aj to, že V. Široký sa už dávnejšie prestal zdržiavať na Slovensku.³⁶ Do septembra 1953 viedol zasadania Predsedníctva ÚV KSS zväčša David, ale už 9. septembra 1953 najužšie vedenie KSČ

³² PRŮCHA, Václav et al. *Hospodárské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 2. díl období 1945 – 1992*. Brno : Doplněk 2009, s. 251.

³³ Tamže, s. 270 – 277.

³⁴ Pozri tiež: SNR 1948 – 1954, Stenografické protokoly, 26. schôdza, 4.6.1954, <http://www.psp.cz/eknih/1948snr/stenprot/026schuz/s026001.htm> [20.5. 2013].

³⁵ RÁKOŠ – RUDOHRADSKÝ, *Slovenské národné orgány*, s. 164 – 165; SNR 1954 – 1960, Stenografické protokoly, 2. schôdza, 18.12.1954, <http://www.psp.cz/eknih/1954snr/stenprot/002schuz/s002001.htm> [13.5. 2013]. Programové vyhlásenie Rudolfa Strechaja vyšlo aj v dobovej tlači. Pozri tiež: *Pravda*, 35, č. 350, 19. 12. 1954, s. 4 – 5.

³⁶ PEŠEK, *Aktéri jednej éry na Slovensku*, s. 70 – 71.

prijalo rozhodnutie uvoľniť Karola Bacílka pre vedenie „straníckej práce“ na Slovensku vo funkcii 1. tajomníka ÚV KSS. Je zaujímavé, že K. Bacílek sa stal 1. tajomníkom ÚV KSS bez toho, aby ho do funkcie zvolilo zasadnutie ÚV KSS. To sa uskutočnilo až v polovici decembra 1953 a schválilo zloženie Sekretariátu ÚV KSS, v ktorom už Bacílek figuroval na pozícii 1. tajomníka. V Široký taktó oficiálne stratil svoju jednoznačne vedúcu pozíciu na Slovensku, aj keď Bacílek bol pôvodne považovaný za jeho človeka.³⁷

Preto aj prípad rezolúcie o situácii v rozvoji strojárstva na Slovensku bol dôležitý ani nie tak z ekonomického, ako hlavne z politického hľadiska, keďže nastalo ďalšie triedenie osôb v mocenských skupinách, najmä vo vedení KSS. Na zasadnutí Predsedníctva ÚV KSS vo februári 1954 Július Bránik predložil návrh rezolúcie o situácii v rozvoji strojárstva. Uvádza sa v ňom, že v doterajšom strojárskom rozvoji na Slovensku sa síce dosiahli určité úspechy, jeho stav je však stále neuspokojivý a problémy pretrvávajú. Treba teda preorientovať štruktúry strojárkej výroby, aby sa prešlo od podružných a periférnych výrobkov na taký program, aby strojárské závody boli plnohodnotnou súčasťou československého strojárstva. Ďalej sa v rezolúcii spomínalo, že ak sa nepristúpi k zmenám, tak ďalší rozvoj industrializácie Slovenska bude obmedzený.³⁸ Predsedníctvo ÚV KSS návrh schválilo bez väčších problémov a Bacílek poznamenal, že by mal slúžiť ako podklad pri plánovaní rozvoja strojárstva na Slovensku. Následne ho predložil ÚV KSČ. Avšak politický sekretariát ÚV KSČ označil návrh za prejav slovenského hospodárskeho separatizmu, rozbiťanie jednoty československého hospodárstva a návrh rezolúcie definitívne odmietol. Kritika sa ušla aj 1. tajomníkovi ÚV KSS K. Bacílkovi. Lenže keď Bacílek pochopil, že rezolúciu o slovenskom strojárstve pokladá ÚV KSČ za nesprávnu, tak na X. zjazde ÚV KSČ zásadne zmenil svoj postoj a začal sa od nej ostentatívne dištancovať. Charakterizoval ju podobnými termínmi ako jeho pražskí kolegovia čiže za prejav separatizmu, snahy viesť samostatnú slovenskú politiku a najmä ako dôsledok nedostatku ostrážitosti ohľadom buržoázneho nacionalizmu.³⁹

Na ďalšom plenárnom zasadnutí 2. júla 1954, ktorého sa zúčastnila aj delegácia z Prahy na čele s A. Novotným, sa rezolúcia o strojárstve zoširoka rozoberala. Bacílek okrem toho, že v referáte hovoril o potrebe budovať slovenský priemysel z hľadiska jednotného československého hospodárstva ako organický celok, v záverečnej reči obvinil zo slabej ostrážitosti J. Púlla a najmä predkladateľa rezolúcie J. Bránika. Útoky na Púlla a Bránika (Július Bránik, vlastným menom Maibaum a Širokého švagor) boli zároveň útokmi voči Širokému a ich cieľom bolo oslabiť jeho pozíciu na Slovensku.⁴⁰ Zaujímavé je, že R. Strehaj sa schvaľovania návrhu rezolúcie Predsedníctvom ÚV KSS vo februári 1954 nezúčastnil, lebo bol údajne chorý.⁴¹ Avšak na plenárnom

³⁷ PEŠEK, *Slovensko v rokoch 1953 – 1957*, s. 11 – 13.

³⁸ SNA, f. ÚV KSS – zasadnutia predsedníctva, č. kart. 856, zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS z 2. februára 1954. Návrh rezolúcie o situácii v rozvoji strojárstva na Slovensku.

³⁹ PEŠEK, *Slovensko v rokoch 1953 – 1957*, s. 13 – 14.

⁴⁰ SNA, f. ÚV KSS – zasadnutia pléna, č. kart. 1 828, zasadnutie ÚV KSS zo dňa 2. júla 1954.

⁴¹ SNA, f. ÚV KSS – zasadnutia predsedníctva, č. kart. 856, zasadnutie predsedníctva ÚV KSS z 2. februára 1954. Prezenčná listina.

zasadnutí v júli sa už zúčastnil a v rámci diskusie aj vystúpil, pričom hovoril o nedostatkoch v štátnom aparáte a neprístupnosti niektorých členov Zboru povereníkov k „súdržskej sebakritike“.⁴²

Ešte v júni 1954 na X. zjazde ÚV KSCŠ tak došlo k rozhodujúcim zmenám nielen personálnym, ale aj organizačným. Predsedníctvo ÚV KSCŠ bolo nahradené politickým byrom ÚV KSCŠ a podobne aj Predsedníctvo ÚV KSS nahradilo byro ÚV KSS. Práve problém strojárenskej rezolúcie sa odrazil aj na personálnych výmenách. Karol Bacílek ako 1. tajomník ÚV KSS v júni 1954 predložil správu o celej situácii vedeniu ÚV KSCŠ, a to sa následne rozhodlo Michala Falťana, J. Bránika a J. Púlla nevoliť do novovytvoreného byra ÚV KSS. V prípade Bránika a Púlla sa to zdôvodňovalo nedostatkom bdelosti a ostražitosti či nesprávnym chápaním národnostnej otázky v súvislosti s industrializáciou Slovenska a Rezolúciou o strojárstve na Slovensku. U Púlla bolo prítiažujúcou okolnosťou aj „správanie nezrovnávajúce sa s komunistickou morálkou“, keď sa po recepcii na počesť sovietskeho veľvyslanca pobil práve s R. Strechajom. Neskôr, okrem vypadnutia zo straníckej špičky, Bránika a Púlla čakalo aj odvolanie z funkcií v Zbore povereníkov. Na druhej strane, 7. júla 1954 boli na plenárnom zasadnutí, samozrejme, po predchádzajúcom schválení vedením ÚV KSCŠ, do byra ÚV KSS zvolení K. Bacílek, M. Bakul'a, Marek Čulen, P. David, Pavol Majling, Š. Šebesta, V. Široký, František Zupka a R. Strechaj. Ako kandidáti byra ÚV KSS boli zvolení Fraňo Král a Ľudovít Benada.⁴³

Na prelome rokov 1953 – 1954 sa tak dotvárala frakcia slovenských komunistických funkcionárov, ktorí sa orientovali nie na predsedu vlády V. Širokého, ale na A. Novotného, ktorý sa stal od septembra 1953 novým prvým tajomníkom ÚV KSCŠ. Personálnymi zmenami sa v byre ÚV KSS po X. zjazde veľmi posilnila skupina okolo dvojice David – Strechaj, ku ktorej sa pridala aj K. Bacílek. Po odstavení ľudí V. Širokého jeho vplyv ešte viac upadol. Aj Ondrej Pavlík, pôvodne Širokého človek, ktorý sa s týmito turbulenciami vnútri strany osobne stretol, neskôr vo svojich pamätiach spomínal, ako V. Široký najmä po X. zjazde KSS prestal dochádzať na Slovensko a do popredia sa dostávala čoraz viac skupina okolo P. Davida a R. Strechaja. Dokonca ho P. David spolu so Strechajom začali nútiť k spolupráci, a to aj prostredníctvom jeho prihlášky do Hlinkovej gardy z čias vojny. O. Pavlík však opakovane odmietol: „*Moja dôvera v s. Širokého bola síce už i vtedy značne naštrbená, ale keď som mal príležitosť bezprostredne pozorovať sektárske, bezohľadné, násilnícke, amorálne metódy P. Davida a R. Strechaja, odmietol som ich nadbiehanie... A keď som ich potom v predsedníctve viackrát ešte aj kritizoval (ale takisto ako aj s. Púlla a Bránika), cítil som voči sebe vzrastajúcu nevráživosť oboch skupín. A tá pokračovala aj po príchode s. Bacílka, ktorý najprv ostro vystupoval proti Davidovej skupine, po boku Bránika, Púlla, ale neskôršie sa k nej – zrejme ako silnejšej a z Prahy čoraz viac podporovanej – pridala (v júni 1954).*“⁴⁴

⁴² Tamže – zasadnutia pléna, č. kart. 1 828, zasadnutie ÚV KSS zo dňa 2. júla 1954.

⁴³ PEŠEK, Jan. *Slovensko v rokoch 1953 – 1957. Kapitoly z politického vývoja*, s. 15 – 16.

⁴⁴ PAVLÍK, Ondrej. Životopis O. Pavlíka (verejná a politická činnosť). In PAVLÍK, Ondrej (ed.). *Svedectvo dokumentov o akademikovi Pavlíkovi a tých ďalších*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry 1968, s. 25 – 26.

Aj tieto slová vypovedajú o situácii, atmosfére, metódach práce, ale najmä o vzťahoch medzi jednotlivými funkcionármi komunistickej strany. O. Pavlík stále na to poukazoval a sťažoval sa aj prostredníctvom listu, či už priamo V. Širokému, alebo v novembri 1954 politickému byru ÚV KSČ. Okrem Bacilkovej neschopnosti, nízkej úrovne „vedenia Zboru poverenikov zo strany Rudolfa Strechaja“ a rôznych praktík, ktoré sa na pôde KSS diali, spomenul ako reakciu na obvinenia voči jeho údajne zatajenému členstvu v Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži, členstvo Augustína Michaličku a R. Strechaja v týchto organizáciách a že pri nich sa to už tak „neberie“.⁴⁵ Avšak O. Pavlík nesprávne odhadol situáciu, lebo v tom období už v Prahe začínala prevažovať klika A. Novotného a aj na Slovensku získali podstatný vplyv jeho ľudia a V. Široký, ako to mal vo zvyku, radšej sa nezastal svojich ľudí a nechal ich politicky padnúť, ako by mal pre nich riskovať svoje postavenie. Pavlík sa preto ešte v lete 1954 nedostal do Predsedníctva ÚV KSS, na zjazde ÚV KSS v apríli 1955 ho už do ÚV KSS nekandidovali a v tom istom roku ho zbavili aj funkcie predsedu SAV.⁴⁶

Keď sa K. Bacílek v roku 1954 o členstve R. Strechaja v HSLS a HG dozvedel, vyzval ho po dohode s A. Novotným, aby sa k celej záležitosti vyjadril. Potom sa 6. decembra 1954 politické byro ÚV KSČ celou vecou zaoberalo a prijalo Strechajovo vysvetlenie, hoci mu K. Bacílek vytykal, že svoje členstvo v HG a HSLS oznámil až na výzvu. Podobnú výčitku adresoval aj P. Davidovi, že napriek tomu, že o veci vedel, nenahlásil to straníckemu vedeniu.⁴⁷ Napokon to ÚV KSČ stačilo, a tým sa táto kapitola v podstate uzavrela. Strechajovu pozíciu to zvlášť neohrozilo, keďže za ním stála nielen Praha, ale spolu s P. Davidom mali čulé kontakty priamo s Moskvou.

Práve naopak, rok 1954 znamenal v politickej kariére R. Strechaja ďalší veľký vzostup. Ako prejav dôvery pražských straníckych kruhov bol ešte v lete na X. zjazde strany zvolený do ÚV KSČ.⁴⁸ Potom vo voľbách 28. novembra 1954 bol za obvod Prešov mesto – vidiek zvolený aj do Národného zhromaždenia.⁴⁹ Tak od roku 1954 začal na Slovensku vládnuť akýsi „triumvirát“ mocných pod ochranou Prahy, ktorý bol na ňu veľmi úzko napojený: K. Bacílek – prvý tajomník ÚV KSS, P. David – aj keď oficiálne druhý človek strany a jeden z tajomníkov ÚV KSS, de facto najdôležitejší funkcionár ÚV KSS, a napokon R. Strechaj – predseda Zboru poverenikov a Davidova „dvojčka“, ktorý v radikálnosti vôbec nechcel zaostávať za svojim spoločníkom a rivalom zároveň.⁵⁰

Vzťahy v rámci „Novotného trojky“, ako aj v straníckej mocenskej špičke v tomto období vôbec neboli ideálne. Boli poznačené vzájomnou nevraživosťou či súperením, a to i napriek spoločným záujmom a rovnakej politickej a mocenskej orientácii. Novotného mocenská trojka rozosievala okolo seba strach, neistotu až hrôzu nielen medzi nekomunistami, ale aj v radoch komunistov a rozpory vládli medzi Davidom

⁴⁵ PAVLÍK, Ondrej. List O. Pavlíka byru ÚV KSČS z 1. 11. 1954. In PAVLÍK, *Svedectvo dokumentov o akademikovi Pavlíkovi*, s. 77 – 89.

⁴⁶ PEŠEK, Jan. *Slovensko v rokoch 1953 – 1957. Kapitoly z politického vývoja*, s. 16 – 17.

⁴⁷ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953 – 1956*, s. 317 – 318.

⁴⁸ *Pravda*, 35, č. 165, 16. 6. 1954, s. 2.

⁴⁹ *Rudé právo*, 35, č. 333, 2. 12. 1954, roč. 35, č. 333, s. 3.

⁵⁰ PEŠEK, Jan. *Slovensko v rokoch 1953 – 1957. Kapitoly z politického vývoja*, s. 12 – 13.

a Strechajom, ako aj medzi Bacílkom a Strechajom, čo sa neraz prejavilo v rôznych situáciách. Pre ich vzájomný spor bol dokonca z Československa odvolaný generálny konzul ZSSR.⁵¹ R. Strechaj spolu s P. Davidom predstavovali nerozlučnú dvojicu už od spoločného pôsobenia v Žiline. Úspešne postupovali aj v politickej kariére, napriek tomu vôbec nešlo o priateľstvo. To, čo ich spájalo, ale i rozdeľovalo, boli výrazné mocenské ambície, rovnaké politické ciele a podobné politické postupy. Prevládala medzi nimi mocenská rivalita a často sa dostávali do spoločných malicherných konfliktov, ktoré nadobúdali občas až grotesknú podobu. Ako príklad môže poslúžiť aj spor o číslo na svojom služobnom aute ešte z obdobia, keď obaja pôsobili v Žiline. David aj Strechaj chceli mať číslo 01. Ani jeden z nich však neustúpil, a tak po kraji jazdili dve autá s rovnakou poznávacou značkou.⁵² Vzťahy vo vedení ÚV KSS spomína vo svojich pamätiach aj Vasiľ Biľak: „Práci nám sťažovali poméry, ktoré vládly v Bratislavě na ÚV KSS. Mezi soudruhem Strechajem a soudruhem Davidem probíhal jakýsi ustavičný boj. Jeden druhého neměl rád. Táhlo se to ještě ze Žiliny, kde spolu pracovali. Jednota mezi nimi vznikla jen tehdy, když se mělo vystoupit proti jinému soudruhovi, hlavně proti Viliamu Širokému. Soudruh Strechaj i soudruh David si hledali spojence pro své intriky...“⁵³ Napriek tomu Novotného ľudia takmer desať najbližších rokov poslušne presadzovali a vykonávali jeho politiku na Slovensku.

Jednou z najvýznamnejších politických udalostí, v ktorej sa R. Strechaj a aj ostatní vysokí funkcionári komunistickej strany v roku 1954 angažovali a z ktorej sa ešte aj dlho potom vyvodzovali obvinenia, bol proces s tzv. buržoáznymi nacionalistami. Hoci hlavné obvinenie, ako G. Husák a niektorí ďalší predstavitelia KSS, boli zatknutí prevažne začiatkom roku 1951, proces sa uskutočnil až v apríli 1954. Dôvodom bola jednak Husáková odbojnosť, jednak uprednostnenie iných, pre sovietskych poradcov dôležitejších procesov, ako bol napríklad proces so „*sprisahaneckým centrom*“ na čele s Rudolfom Slánským. Napriek tomu odbojný postoj G. Husáka zohral svoju úlohu, čím sa proces stále oddľoval a napokon bol aj neverejný. Takto sa vplyvom a súhrou viacerých okolností proces konal nielen po smrti J. V. Stalina a K. Gottwalda, ale aj obávaného Lavrentija Beriju.⁵⁴ P. David a R. Strechaj sa výrazne angažovali na zakončení tohto ustavične odkladanému procesu. Boli na čele osobitnej komisie ustanovenej A. Novotným, ktorá sa starala o prípravu procesu a neskôr aj kontrolovala jeho priebeh. O. Pavlík vo svojich pamätiach spomínal postavu prokurátora Ladislava Geša, ktorý bol Davidov a Strechajov chránenec a prostredníctvom ktorého obidvaja komunistickí exponenti priamo zasahovali do procesu a sebe vlastným spôsobom jeho aj ostatných nabádali k ešte tvrdšiemu a nekompromisnejšiemu postupu voči obžalovaným.⁵⁵ Ako príklad možno spomenúť aj lístok, ktorý R. Strechaj vlastnoručne napísal predsedovi

⁵¹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956 – 1968. Společnost a moc.* Brno : Barrister & Principal 2008, s. 709.

⁵² PEŠEK. *Aktéři jedné éry*, s. 299 – 300.

⁵³ BILÁK, Vasiľ. *Paměti Vasilá Biľáka I.* Praha : Agentura Cesty 1991, s. 54 – 55.

⁵⁴ UHER, Jan. *Kampaň proti tzv. buržoáznemu nacionalizmu.* In BARNOVSKÝ, Michal. *Od diktatúry k diktatúre.* Bratislava : Veda 1995, s. 110 – 111.

⁵⁵ PAVLÍK, *Životopis O. Pavlíka*, s. 32 – 33.

senátu Jurajovi Uhrínovi, vidiac Husákovu počínanie počas neverejného súdneho procesu: „*Drž nakrátko tú sviňu.*“⁵⁶ No napriek tomu, že tzv. buržoázni nacionalisti boli súdení a odsúdení za uvádzané skutky, ako záškodnícka činnosť počas SNP, sabotáže pri vyslobodzovaní väzňov v čase vypuknutia SNP, spolupráca s Demokratickou stranou, kolaborantstvo s predstaviteľmi HSL'S, slovenský separatizmus a mnohé iné, rozsudok napokon znel „len“ doživotie, aj keď hlavný žalobca pôvodne navrhol trest smrti.⁵⁷

V nadchádzajúcom období sa ešte dlho po hlavnom procese s tzv. buržoáznymi nacionalistami nad slovenskou politickou scénou vznášala hrozba možného obvinenia z rozbíjania jednoty republiky alebo separatizmu, ktoré sa trestalo minimálne stranicovými pokarhaniaми, postihmi, trestami či prípadne vylúčením zo strany. Bacílek to aj v jednom zo svojich referátov na pôde ÚV KSS v apríli 1954 potvrdil, keď zdôraznil, že do strany po roku 1948 vstúpilo okrem mnohých „*čestných robotníkov*“ aj mnoho cudzích, nežiaducich a „*buržoáznou ideológiou*“ zaťažených živlov, karieristov a tiež „*buržoázných nacionalistov*“, čím hrozí, že pri „*očisťovaní*“ sa strana zbaví aj dobrých, jednoduchých pracovníkov. Preto sú ustavične potrebné bdelosť a ostrážitosť voči „*nepriateľom nášho ľudovodemokratického zriadenia, ktorí sú ešte stále medzi nami*“.⁵⁸ Aj tento aspekt podporoval centralizmus Prahy a zároveň ochromoval na dlhý čas každú významnejšiu iniciatívu v radoch slovenských komunistov na akúkoľvek samostatnejšiu politickú aktivitu. V. Široký, ako predseda vlády považovaný za jedného z najmocnejších ľudí v štáte, už zďaleka nebol na Slovensku takým hegemonom ako v predchádzajúcom období. Hlavne po odstavení J. Bránika a J. Púlla stratil podporu v KSS.⁵⁹ Zreteľne sa to prejavilo najmä vtedy, keď ho po zjazde KSS v apríli 1955 už nezvolili ani do byra ÚV KSS. Vo vysokej politike tak zostal viac-menej z tradície, za minulé „zasluby“ a z akejsi zotrvačnosti, a to až do prvej polovice 60. rokov, keď ho po revízii politických procesov z funkcií odvolali.⁶⁰

Politická hviezda R. Strechaja, ktorého súčasníci jednoznačne vnímali ako rigidného komunistu a tvrdého radikála, od roku 1954 stále stúpala, a to najmä vďaka podpore vedenia KSČ a menovite A. Novotného, za ktorým zase stála Moskva. Na Slovensku mala „Novotného trojka“ Bacílek, David, Strechaj fakticky neotrasiteľnú pozíciu a skoro desať rokov presadzovala centralistickú politiku, pričom sa dopúšťala rôznych nezákonností a svojvôle.

⁵⁶ PEŠEK, *Aktéri jednej éry na Slovensku*, s. 300.

⁵⁷ UHER, *Kampaň proti tzv. buržoáznemu nacionalizmu*, s. 111 – 112. Ku konkrétnym bodom obžaloby pozri bližšie: *Pravda*, 35, č. 113, 25. 4. 1954, s. 3 – 4.

⁵⁸ SNA, f. ÚV KSS – zasadnutia predsedníctva, č. kart. 861, zasadnutie predsedníctva ÚV KSS z 8. a 9. apríla 1954. Referát súdruha Karola Bacílka na zasadnutí ÚV KSS dňa 8. a 9. 4. 1954.

⁵⁹ PEŠEK – LETZ, *Štruktúry moci na Slovensku*, s. 93.

⁶⁰ PEŠEK, *Aktéri jednej éry na Slovensku*, s. 322.

RUDOLF STRECHAJ'S BEGINNINGS
IN HIGH POLICY IN SLOVAKIA AND THE FORMATION
OF THE SO-CALLED NOVOTNY'S THREESOME

Jozef Špilka

Rudolf Strechaj was the type of Communist exponent in Slovakia who rose through the communist ranks from lower regional positions up to the highest positions at the state and party levels. This study deals with this part of the political career of Rudolf Strechaj, when he entered high policy in Slovakia.

Besides Strechaj's career, attention is paid to the contemporary political situation in Slovakia. In the early 1950s in Slovakia, the strongest Communist politicians were Viliam Široký and the people around him. But after a short time, and mainly after the deaths of Josif V. Stalin and Klement Gottwald, Viliam Široký lost his political position in Slovakia and was challenged by a group of politicians who were oriented on the new first man of the Communist party of Czechoslovakia, Antonín Novotný.

Rudolf Strechaj, Pavol David and Karol Bacílek were three of the most important politicians in Slovakia, with a new orientation, and together they created something like a triumvirate, or „Novotny's threesome“. They were the strong supporters of Prague centralism and the policy of Antonín Novotný. This fact is very important for Strechaj's political career because it was closely linked with the increase of his power.

Mgr. Jozef Špilka, Historický ústav SAV, P. O. Box 198, Klemensova 19, 844 99 Bratislava